

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

(12+)

Электронная почта:
shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

ЧӨВҮЛЭЛ ХУРАЛ

ЖЫЛЧЕ ЧОРУП ОРА...

Тываның кадет корпусунун деткимче
мелин бо чаа өөредилге чылының эге-
де тургускан. Ону Тываның Баштыңы
бан Кара-оол удуртуп турар. Ноябрь
е ажилче чоруп ора, шефке алганы
дилге албан черинге ол кире дүшкен.
Школа-интернаттын баазазында
устунган Тываның кадет корпусунда
же алган оолдарымга барып чордум.
ту чыскаалыпкан турлар. Эр хейлер!
ейжи ручкаларны болгаш блокнот-
ы белекке бердим. Аажок таарзын-
эткилин илередип турдулар. Хүреш
ин болгаш өөренип, чурттап турар
алдарын сонуургап көрдүм. Чаа
риниң школазының эге чадазы хевир-
инген дээрзинге бүзүредим» – деп,
Бан Кара-оол интернетте бодунуң
унда бижээн.

Бөгүн

ТЕМАТИКА ТУРНИРИ

яваның үндөзін культура төвүнгө
иң Өөрөдиге болгаш эртем
зының тургустунганындан бээр
лынга тураскааткан математика
риниң ажыдышкыны бөгүн болур.
ирге Кызылдың Президентиниң
г училищезиниң, №15 лицейниң,
бликаның лицей-интернадынын,
лыг болгаш күрүнө лицейлеринин,
ыс Моолдун командалары киржир.

Даарта

ЭЛЧЕГЛИГ ХУРАЛ

ниң Дээди Хуралының Даргазы
ол Даваа бо хуралга белеткелди
тааштан эгелээрин комитеттер
парынга болгаш Дээди Хуралдың
адынга дааскан.

Тыванын Баштыңы Шолбан Кара-

“Республиканың школаларының өөреникчилери маргылдааларга, аңгы-аңгы республика чергелиг мөөрейлерге кижжири-биле ниитизи-биле 30 “Газель” деп, 3 “ПАЗ” деп маркалыг автобусту

деп. 3 "ПАЗ" деп маркалыг автобусту

быйыглаанывыс дыка улуг чедишшин деп санап турар мен. Өөредилге яамызынга суурларда школалар-биле Кызыл хоорайның школаларының аразында кады ажилдажылганы, бот-боттарының аразында аалдажып, арга-дуржулга солчулгазын күштелдирерин диледим. Бо автобустарның ачызында көдээде чурттап чоруур бичии оолдар, уруглар хоорайда орус дылдыг класстарда өөренип турар эштери-биле кады чугаалажып, аразында таныжып, чоок найыралдажы бээрин дыка-ла күзээр-дир мен. А Кызылдың кыдыында дачалардан кээп турар бичии уругларга тускай школачы маршрутту тургускаш, эртен эккелгеш, кезжэ уругларны чедирип турар болу бээр. Ол безин көскү чедишшин деп санап турар мен. Бистиң бичии чаштарывыстың өөрениринге эки байдалдарны тургузарындан эки үүле каяа турар боор. А автобус ап турар башкылар тыва хептиг турарга, түрлүг-даа, чараш-даа, чоргаар-даа чорду» — деп, Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол интернетте бодунуң блогунда бижээ.

Даш-оол МОНГУШ белеткээн.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ БАШТЫҢЫНЫҢ ЧАРЛЫКТАРЫ

Россияның болгаш Тываның демнежилгезинин 100 чылынга база Кызыл хоорайның үндезилеттинип тургустунганының 100 чылынга алдар болдурган Тыва Республиканың юбилейлиг тураскаал медалы-биле И.П. Принцеваны шаңнаарының дугайында

Тыва Республиканың Чоннар ассамблеязының «Эне-Сай» (Енисей) сеткүүлүн үндүреринин талазы-биле төлевилелди боттандыраарына иделкейлиг киржилгези болгаш хей чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш Россияның болгаш Тываның демнежилгезинин 100 чылынга база Кызыл хоорайның үндезилеттинип тургустунганының 100 чылынга алдар болдурган Тыва Республиканың юбилейлиг

тураскаал медалы-биле Тыва Республиканың Информатизация болгаш харылзаа яамызының массалыг информация чепсектерин, ном үндүрүлгезин болгаш полиграфияны сайзырадыр килдистин начальниги Инна Павловна ПРИНЦЕВАНЫ шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.
Кызыл хоорай
2016 чылдың октябрь 27
№ 183

«Тыва Республиканың күрүнө лицейи» Тыва Республиканың күрүнениң автономнуг ниити өөредилге организациязының тургустунганындан бээр 25 чыл юбилейин таварыштыр Тыва Республиканың күрүнө шаңналдары-биле өөредилге адырының ажылдакчыларын шаңнаарының дугайында

Өөредилге адырынга ачы-хавыязы болгаш хей чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш «Тыва Республиканың өөредилгезинин алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Ирина Александровна МИХАЙЛИНАГА – математика башкызы.

Өөредилге адырынга хей

«Тыва Республиканың культуразының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тыпсырының дугайында

Тыва Республиканың культура болгаш уран чүүл адырын сайзырадырынга үлүг-хуузу дээш «Тыва Республиканың культуразының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты «Республиканың Р.Д. Кенден-биль аттыг хөгжүм уран чүүлүнүн ниити өөредилге школа-интер-

чалдарда ак сеткилдиг ажылы дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижи-биле шаңнаары болза:

Лариса Джоржовна САТТЫ – англи дыл башкызы.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.
Кызыл хоорай
2016 чылдың октябрь 31
№ 188

нады» күрүнениң бюджет ниити өөредилге албан черинин скрипка класының башкызы Амарсанаа ДАНЗАНГА тыпсыр.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.
Кызыл хоорай
2016 чылдың ноябрь 2
№ 192

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

Эртем-техниканың сайзыралы шапкын хөгжээн бо үеде чырык энергиязының ажылгалы канчаар-даа аажок чугула апарган. Кижичүмү-даа кылыр дээрге, электри күжү херек апар чыдар. Хей үе-шак чарыгдап, хол-биле кылыр ажылдарны электри күжү-биле ажылдаар херекселдер дузасы-биле кыла кааптарга, дыка эптиг, аңаа кижилер чаңчыгып калган. Ынчангаш бир-ийи шак иштинде безин электри чырыы өжүп каарга, берге байдал тургустуна бээр.

Амгы үениң электри-биле ажылдаар херекселдерин 220 вольтуга ажылдаар кылдыр таарыштыр кылган болур. Электри күжү оон чавызап азы улгадырга, херекселдер орта ажылдавас, үрелип каар ийикпе, харын-даа өрттенип каап болур. Мен ынчангаш каш-даа херекселим үредим, аар өрттектиг эт-ле харааданчыг-дыр.

Бистиң Тожу кожуунун төвү Тоора-Хем чыл санында өзүп сайзырап, дыка хей бажыңнар немей туттунуп турарын көргөш, кижичеткили өөрүп олурар. Суурнуң Адыр-Кежиг талазында чаа микрорайон немежип келген-биле демей, ол хире хей бажыңнарны чон туда берген. Аңаа ам-даа бажыңнар немежир, бажың тудар черлерин аштап алган кижилер хей. Чаа бажыңнар аэропорт талазынче база суур артында хейү-биле немежип турар.

Чаа бажың-балгаттарның туттунуп турары эки-ле ыйнаан. Ынчалза-даа ол бажыңнарны чырык-биле хандыраарының айтыры нарын болуп артпышаан. Тожу кожуун ырак-узак, чедери берге черде болгаш республиканың ниити электри четкизинде коштумаан. Суурларны кожуун төвүнде ажылдап турар дизельдиг электри

станциязы чырык-биле хандырып турар.

Бо станция эргижирээн, ажылдаар ужуруг үезин эрттир ажылдап каалканындан ыңдыг ийикпе, чырык-биле хандырып күш четпейн турарын чөптүг деп билип турар бис. Электри чырыы бо-ла өжер, караңгы черге олурар ужурга таваржыр-дыр бис. Станцияның ажылын кожуун, суму чагыргазындан хайгаарап, хынап турар харысалгалыг кижилер бар бе, чок бе деп чигзинчиг бодалдар башка кирип кээр апарды. Чүл дээрге бо дизельдиг станцияда ажылдап турар эштериниң ажылынга тоомча чогуң көргөш, элдепсинип, кайгап-ла ханмас апардым.

Кудумчуларда ток күжүн бажыңнарже хуваап, өйлөп таарыштырып турар трансформаторлар эвээш. 2015 чылда чон хуралынга суурнуң ийи ужуңга трансформаторларны немей салыр деп шийтпирни хүлээп алган. Акша-төгериктиң чогуңдан бо шийтпир күүсеттимиз. Ооң-биле кады суурга ийи черге суглаар кудуктарны кылыр дээр, ооң чүгө чаңгызын кылдырткан. Таежная, Рабочая кудумчуларының белдиринде кудукту чурттакчылар боттары, акша чыгаш, кылдырып алган. Электри күжү-биле ажылдаар ийи кудуктуң немешкени ынчалдыр-ла күжү чедишпейн турар дизельдиг станцияга аар чүьктү онааштырып турар. Ынчангаш бо девискээрде чурттап турар өг-бүлелериниң чамдыктары электри-биле кылыр ажылдарны дүне чурттакчылар удуй бергенде, ток күжү улгады бээр, кылып ап турар апарган. Бис база кезээкиниң 6 шактан 9 шакка чедир электри-биле ажылдаар херекселдерни ажылавайн тур бис.

Дизельдиг электри станциязының ажылынга артык аар чүьк таварыштырып турар ба-

за бир байдал бар. Таеж кудумчузунун бир ужуңда хей бажыңнар чагылар кудумчу кижилдир кошту алган бооп турар. Электри зыннарын ыяштар, өргө херимнер баштарын дымтыр шөйүп алган, өрт бол өске-даа озал-ондак айлын тургузуп турарын элек станциязының ажылдакчыларга-бошкалар, улус депутаттары, өрт албаны херекке алат турары кайгамчык чүе болу. Бажың бүрүзү чанынга чыгып тургузуп алырын негээр ужу эвеспе. Бо байдалды дизель электри станциязының мурда турган даргазынга, Тоора-суурнуң чагырга даргазы чугаалаарымга-даа, түндүрбээнер.

Черле ышчаш чоңуң адыралы электри чырык хаммаарылгалыг апарган үеде дизельдиг электри станциязынга камныг-хумагал ээ-харысалгалыг болуп, тарап үнүп турар электри энергиязын чөптүг ажылаарга чө кижичүмү сагыш сал болза эки эвеспе. Чүге дээш электри санциязы ийи-чап кижилерни эвес, чурттакчы суурларны, чоңу чырык-биле хандырып турар болганда, айтырыг кижичүмү сагыш сал болза, ток күжүн хуваар, өйлөп трансформаторлар-даа, элек три станциязының боду-ур ажылдавас, аар чүьккө күженишкин үндүргөш, үрөп ле турар апаар. Кыштың соопта чырык-биле хандырылган үзүктелиишкин болбазын бодаар болзувусса, кижичүмү кичээнгеилги болуп, электри энергиязын камныг ажылы ужуруг бис.

Демир-оол САЛЧАН
күш-ажылдың хоочуну
Тоора-Хем суу

• «Чылдың эң тергиин экономизир»

МЕРГЕЖИЛДИҢ ТЕРГИИННЕРИ

Эрткен дыштаныр хүн-нерде Экономист хүнүн бистиң чуртувуска бир дугаар демдеглеп эрттирген. Чазак бажыңының хуралдаар залынга болган байырлыг хуралга «Чылдың эң тергиин экономизи» мөөрейниң тиилекчилерин, яамы, ведомстволарда болгаш албан организацияларда ажылдап турар мергежилдиң тергииннерин шаңнап мактаан.

«Чылдың эң тергиин экономизи» атка ТР-ниң Ветеринарлыг хайгаарал албанының экономизи Надежда Маады, Күрүнениң «Малчын» унитарлыг бүдүрүлгезинин улуг экономизи Роза Кара-Сал, ТР-ниң Харылзаа болгаш информатизация яамызының департамент начальниги Донаа Аймаа, Күш-ажыл болгаш социал политика яамызының кол специализи Алена Монгуш, «ТР-ниң перинаталдыг төвү» кадык камгалал албан черинин кол эмчиинин орадакчызы Татьяна Багирцева, Мөңгүн-Тайга кожуун чагыргазының культура килдизинин экономизи Буяна Сердип, «Тыва Республикада туризмниң информастыг төвү» күрүнениң автономнуг албан

ТР-ниң Экономика яамызының килдис начальниги Чейнеш Ооржакка (оң талазында) шаңналды тыпсып турары.

черинин кол бухгалтери Дарый-Док Салчак, Күш-ажыл болгаш социал политика яамызының кол специализи Айдысмаа Күжүгет төлөптүг болган.

Мөөрейниң «Эң дээрэ экономика албаны» деп номинациязынга Көдээ ажыл-агый болгаш аьш-чем яамызының килдизи (эргелекчизи Сундар Куулар), «Тыва Республиканың перина-

талдыг төвү» кадык камгалал албан чери, Мөңгүн-Тайганың кожуун эмнегезинин экономика килдистери тиилекчи болган.

«Эң дээрэ студент-экономист» номинацияга ТывКУ-нун экономика факультетинин үшкү курсчулары Айдыс Чадамба, Аида Амырта, Ай-Суу Соян, дөрткү курстун студентизи Светлана Базыр-оол шылгараан. Сту-

дентилер аразынга «Чылдың эң тергиин экономизи» атка ТывКУ-нун экономика факультетинин дөрткү курузунун студентизи Чойгана Монгуш төлөптүг болган.

Ак сеткилдиг, үрө-түннелдиг ажылы дээр база Экономист хүнүн таварыштыр ТР-ниң Дээди Хуралының Хүндүлел бижи-биле ТР-ниң экономика сайыдының хүлээлгезин күүседип турар Елена Каратаева, ТР-ниң Экономика яамызының хоочуну Аида Артына, ТР-ниң Экономика яамызының сайгарлыкчы чорук, садыг болгаш хереклекчилер рыногунун килдис начальниги Татьяна Косых, башкарылганың болгаш социал сайзырал экономиказының килдис начальниги Чейнеш Ооржак, ТР-ниң Экономика яамызының үлөтпүр болгаш инвестициялар политиказының килдис начальниги Елена Астафьева шаңнаткан.

ТР-ниң Дээди Хуралының Өөрүп четтириишкин бижи-биле ТР-ниң Экономика яамызының күрүнө программаларының килдизинин начальниги Снежана Ховалыг, эрге-хоойлу болгаш кадрлар хандыргазының кил-

дис начальниги Самира Насипова олар демдеглеткен.

«Төрээн чуртувустун, ооң ичинде бистиң республикавыстын ында бүдүрүлгелеринин ажылының үрө-түннелдиги, чедишкенин, он-он чылдар бурунгаар сайзыралы экономист кижинин профессионал билиг-мергежигинден кол хамааржыр.

Бөгүн Россияда Экономист хүнүн бир дугаар демдеглеп эрттирип турар бис. Бо байыр-лалды доктаатканы анаа эвес. Кол-ла чүе күрүнениң сайзыралы, экономистеринин патриотчу сагыш-сеткилин көдүрүп, мергежилдиң ат-алдарын бедиле тударынче угланган. Ынчангаш бөгүн бо мергежилге дөрт хамаарылгалыг кижилерге байыр чедирип тур мен. Хоочуннар — оларныкы ак сеткилдиг күш-ажылы дээр, арга-дуржулгалыг ажылдакчыларга үрө-түннелдиг ажылдап чорууру дээр өөрүп четтирбишаан, аныяктарга хей-аьт киришкенин ажылдаарын күзедим. Байырларың-биле!» — деп, Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол интернетте бодунун блогунда байыр чедирип бижээн.

Даш-оол МОНГУШ

• Төлээлекчилер хуралдарында

ДЕМИН КАДЫП АЖЫЛДААР

Бистиң интервьювус

Бо чылдың сентябрь 18-те Россия Федерациязының Күрүне Тыва Республиканың Баштыңының соңгулдалары-биле кады республиканың чамдык кожууннарының болгаш сумуларының Төлээлекчилер хуралдарының депутаттарының соңгулдалары база болган. Тус-тус черлерде Төлээлекчилер хуралдарының организастургусканы, даргаларын соңгааны-биле оларның ажил-чорудулгазы шуудап эгелзэн деп болур.

Барыын-Хемчик кожууннун Төлээлекчилер хуралының даргазы Виктория Ондар-биле ужуражып, хуралдың ажил-чорудулгазының дугайында чугаалаштывыс.

– Виктория Сергеевна, кожууннун баштыңы албан-дужаалга эгелзген кижиниң ажил-ишчилгаш амыдыралчы арга-дур-улгазын чон сонуургаар боор. Индыг-кандыг ажилдарга ажил-чораан силер?

– Бүгү назынымда башкылап илген мен. 20 чыл удуртукчу ажилга чылдадым. Хөй кезинде Кызыл-Мажалыкта №1, республикада экилдингир школаның директорунга, Довурак хоорай чагыргазының редилге килдизиниң эргелекчиге, Барыын-Хемчик кожууннун Төлээлекчилер хуралының даргазын-соңгулдаларының мурнунда кожууннун чагыргазының өөредилге килдизиниң эргелекчизинге элзэн каш чылдарда чылдаан кижини мен. Ол үениң дур-унда удуртукчу ажилыңа шору арга-дуржулгалыг апардым.

– Барыын-Хемчик кожууннун Төлээлекчилер хуралының депутаттарының эртем-билиг, арга-дуржулга талазы-биле шажан-эзениң дугайында чүнү чугаалаш болур силер?

– Барыын-Хемчик кожууннун Төлээлекчилер хуралында депутаттар соңгулдалары чамдык округтар-элзэн чидиг эрткен деп болур. Кээлээрге, Светлана Айыжиевна Монгуш соңгуткан №7 округка, №12 чылкы соңгулда округунда кордакчы-ийден хөй, 3-4 чедип турган. Чон-гээр кижилерин депутатка соңгул-арчорду. Чоннун шилилгези черле-н деп бодаар-дыр мен. Кожуунда соңгулда округундан кожууннун Төлээлекчилер хуралында 19 депутат-туттурган. Олар 13 эр, 6 херээжен-утат. Составын алыр чүве болза, кезин удуртукчу ажилдарга ажил-каапкан, арга-дуржулгалыг кижилер. Чижээлээрге, Геннадий Ышта-н Сарыглар Кызыл-Мажалыктың 2-школазын үр үеде директорлап-ген, кожууннун чагыргазының даргазының экономика талазы-биле оралакчызынга база ажилдап чо-н, Анзор Танаш-оолович Куулар 3-школазының директору, ко-н чагыргазының даргазының оралакчызынга ажилдап турган Аржаан Никифорович Ооржак, амгы үеде кожууннун чагырга даргазының эргелегин түр када күүседип турар, ажилче чалаттырган депутат. Амгыда малчыннарда Марина Р-ооловна Монгуш Шекпээр сум-ундан кожууннун Төлээлекчилер хуралында депутаттап үнген. Ажил-че харысалгалыг, арга-дур-жулгалыг кижилер-биле кожууннун Төлээлекчилер хуралында кады ажилдаарга, кожууннун чидиг айты-ларын шиитпирлээринге идиглиг-ту чугаажок. Ол дыка өөрүнчүг.

– Кожууннун Төлээлекчилер хуралының удуртукчу органның соңгулдаларының түңнел-и кандыг болганы?

– Барыын-Хемчик кожууннун Төлээлекчилер хуралының бирги сессиясы эрткен. Бо

сессияга Хуралдың даргазының бол-гаш оралакчызының соңгулдалары база болган. Хуралдың даргазының албан-дужаалыңа кордакчылар 3 кижини турдувус. Аржаан Никифорович Ооржакты депутаттар идип үндүрген, аныяк сайгарлыкчы Темирлан Сергеевич Манчин боду соңгулдаже кордакчылап кирген. Мен соңгулдаларга депутаттарның хөй кезиниң детким-чезин ап, кожууннун Төлээлекчилер хуралының даргазынга соңгуттурдум. Бо албан-дужаалда ажилдап эгел-лей бердим. Хуралдың даргазының оралакчызынга Рамиль Андреевич Кызыл-оол соңгуттурган. Ол болза башкы кижини, дистанциялыг хевирге башкылаар төптүн удуртукчузунга ажилдап турган.

Бирги организастыг сессияга Барыын-Хемчик кожууннун Төлээлекчилер хуралының доктаамал комиссияларын база тургускан. Бюджет, үндүрүлгелер болгаш тудуг талазы-биле комиссияны тургус-каш, ооң составынче аңаа ажилдап шыдаар эртем-билигил, арга-дур-жулгалыг депутаттарны кириген. Оларның аразында сайгарлыкчы-лар, саң-хөө ажилдакчылары база бар. Комиссияның даргазы бистиң кожуун чагыргазының саң-хөө кил-дизин эргелекчилеп турган Айрана Андреевна Ооржак. Социал политика талазы-биле комиссияже колдуунда өөредилге болгаш социал айтырыг-ларны эки билер депутаттар кирген. Ооң даргазынга Светлана Монгуш-ту соңгаан. Светлана Айыжиевна Төлээлекчи органның ажилыңа арга-дуржулгалыг депутат, кожууннун Төлээлекчилер хуралының эрги чыыжының даргазының оралакчызы турган. Бо комиссияның составы 5 кижини. Оларның аразында Шекпээр школазының директору Анзор Куу-лар, Аксы-Барлык школазының директорунун оралакчызы Олег Мон-гуш дээш ажил-ижиниң аайы-биле бо комиссияның ажилыңа дорт хамаа-рылгалыг депутаттар бар. Амыдырал хандырылганың болгаш корум-чу-рум профилактиказының талазы-би-ле комиссияның кежигүннери Шолбан Никандрович Түндешев, Орлан Петрович Саая дээш ышкаш арга-дур-жулгалыг кижилер. Бо комиссияның даргазынга иштиги херектер ор-ганның удуртукчулап ажилдап чораан хоочун ажилдакчы Алексей Докпай-оолович Хомушкун соңгуткан. Амыдырал, ажил-херектерге быжыг туруштук, комиссияның ажилыңа хамаарышкан айтырыгларны чи-дип-биле тургузуп шыдаар депутат. Бистиң Барыын-Хемчик кожуун чер болгаш мал ажил-агыйлыг девискээр болганда, агроүлөтпүр комплекзин хөгжүдөр талазы-биле комиссияның канчаар ажилдаарындан көдээниң чонунун чугула айтырыгларын шит-пирлээри база кончуг хамааржыр. Ооң удуртукчузунга чер ажил-агыйн эки билер аныяк специалист Владимир Владимирович Бойдуну соңгаан бис. Агроүлөтпүр комплекзин хөгжүдөр

талазы-биле комиссияның составын-да тус-тус черлерниң удуртукчулары албан-дужаалдарга ажилдап чораан дуржулгалыг депутаттар база бар. Олар дээрге Аксы-Барлык сумунун баштыңыңа ажилдап турган Васи-лий Тойбухаевич Ооржак, Аяңгаты сумунун чагыргачызы чораан Оюнга Маадыр-оолович Монгуш. Амгы үеде комиссияларның ажилы шуудап эгелзэн, оларның ажилының планын тургузуп, сайгарып турар.

– Соңгулдалар соонда сумулар-ның Төлээлекчилер хуралдарының депутаттарының составы чүү хире өскөрүлгөни?

– Кожууннун сумуларының Төлээлекчилер хуралдарының чаа чыыштарының удуртукчу органның соңгулдалар эрткен. Үш сумунун Төлээлекчилер хуралдарының дар-галарыңа эрги 4-кү чыыш үезинде ажилдап турган депутаттар катап соңгуттурган. Олар дээрге Бар-лык сумунун Төлээлекчилер хура-лының даргазы Игорь Сергеевич Монгуш, Аяңгаты сумунун баш-тыңы, башкы эртем-билигил Хүрөң Орус-ооловна Донгак, Ак сумунун Төлээлекчилер хуралының дарга-зы Артур Хомушкун-дур. Сумулар баштыңнарыңа оларның катап соңгутканы чоннун мурнундан улуг бүзүрел боору чугаажок. Кожууннун Төлээлекчилер хуралының бол-гаш сумуларның Төлээлекчилер хуралдарының депутаттарының ни-ти саны 100, оларның 88-и чаа азы ка-тап соңгуткан депутаттар. Бо дээрге улуг күш-түр. Арга-дуржулгавысты, эртем-билигисти, күзел-соруувусту каттыштырып, демниг ажилдаар бол-зувусса. Барыын-Хемчик кожууннун хөй-ниити амыдыралыңа, ажил-хе-ректеринге дээштик үлүүвүстү кирип шыдаар бис.

– Боттандыраарын планнап турар ажил-херектериниң оода чамдыгын тодаргайлап көрүңер.

– Кол-кол сорулгаларымыс мын-дыг. Кызыл-Мажалыкта 275 олуттук школаже даштыкы инженер четкиле-рин, Кызыл-Мажалык биле Аксы-Бар-лык аразыңа автомобиль оруктарын, Аксы-Барлыкка фельдшер-акушер пунктузун, Бижииктиг-Хаяга Культура бажыңын, Эрги-Барлыкка уруглар са-дын, Кызыл-Мажалыкка 280 олуттук уруглар садын, Кызыл-Мажалыкка бок арыглаар черни тударын чедип алыры. Бо болгаш оон-даа өске кы-лыр ажилдар бистиң мурнувуста эвээш эвес.

Шаңгыр-оол МОНГУШ
чугаалашкан.
Владимир ЧАДАМБАНЫҢ
тырттырган чуруу.

• Прокурор хыналдазы

АЖЫЛ БЕРИКЧИЛЕРИ
ДЫҢНАТПААН

Ажыл дилеп чоруур кижилерни ажилга кирип алыры-биле хостуг олуттарның дугайында медээлерни ажил берикчилериниң дыңнадып турарыңа хамаарыштыр Сүт-Хөл кожууннун чонну ажилга хаара тудар төвүнүн ажил-чорудулгазын ол кожууннун прокурату-разы хынаан.

Ажылдаар хостуг олуттарның барының азы чогуун дугайында медээни ажил берикчилери, эр-тип турар айның 28-тиң хүнүнден орайтатпайн, чонну ажилга хаара тудар төпче дамчыдар ужурлуг дээр-зин 2015 чылдың август 14-те Тыва Республиканың Чазаның №389 доктаалы-биле бадылааны хостуг олуттарның (албан-дужаалдарның) барының азы чогуун дугайында медээни ажил берикчилериниң ажилга хаара тудар төптерже айда бирден эвээш эвести, эртип турар айның 28-тен орайтатпайн, кириериниң дугайында Дүрүмнүн 2 кезээниң 2.1 пунктузунда айтыкан. Ол хуусаа эртер болза, ындыг чорукту медээ кирибээни деп санаар.

Бир эвес ажил берикчилери хостуг олуттарның барының азы чогуун дугайында медээлерни чонну ажилга хаара тудар төптерже кирибес болза, күштүг болуп турар хоойлужулуга езугаар Дүрүмнүн 3 чүүлүңге дүүштүр харысалгага олар онаажыр.

Сүт-Хөл кожуунда 80 ажыг ажил берикчилери бар, ооң иштинде бюджет организациялары — 40, көдээ ажил-агый бүдүрүлгө кооперативтери, коллективтиг фермер ажил-агыйлары болгаш хуу сайгарлыкчылар база ол хире.

Хостуг олуттарның барының азы чогуун дугайында медээни кожууннун ажил берикчилери бо чылдың сентябрь 8-тиң байдалын езугаар ажилга хаара тудар төпче кириер ужурлуг. Ак-Даш, Бора-Тайга, Кара-Чыраа, Кызыл-Тайга болгаш Ишкин көдээ суурларның чагыргалары ындыг медээни ол хуусаада кирибээни дээрзин прокурор хыналдазы илереткен. Ол чорук күш-ажыл рыногунда байдалдың дугайында хамаатыларның шын медээ алыр эргезин хажыдарыңа чедирген.

Ол чүүлү барымдаалааш, кожуун прокуратуразы үстүнде адаттыңан сумуларның удуртукчуларыңа хамаарыштыр РФ-тиң Административтиг чурум хажыдышкыннарының дугайында кодекстин 19.7 чүүлү-биле херек оттургаш, Сүт-Хөлдүн кожуун судуче кириген.

Буян-Бады НУРЗАТ,
Сүт-Хөл кожууннун прокурору.

• Оорнуң оруу муңгаш

АКША ЧАРЫГДАТТЫНГАН,
А БАЖЫҢ ЧОК

Прокурор хыналдазының түңнелин езугаар хамаатыларны бустур четкен болгаш эргижир-рэн бажыңнардан көжүрери-биле Тывага тус-кайлаан 252 миллион рубльди оорлаанының дугайында кеземче херээн оттурган.

Кызыл хоорайның прокуратуразы «Хамааты-ларны бустур четкен болгаш эргижир-рэн чуртталга бажыңнарындан көжүрери» программа езугаар чуртталга оран-саваларын садарының керээлерин чарып тура, хоойлужулганы канчаар сагып тура-рын хынаан.

Оон илерээни болза, Тыва Республиканың «Күр-тудуг-чагыг» күрүнениң казна бүдүрүлгезиниң дирек-тору Дмитрий Монгуш хамаатыларны бустур четкен чуртталга фондузундан көжүрери-биле чагайжыды туттунган бажыңнары республика найысылалыңа садар кылдыр «Вертикаль» кызыгаарлаттыңан ха-рысалгалыг ниитилелдин директору Бахва Микава-биле керээ чарган. Керээниң өртээ 352 млн. 316 муң рубль. Аванс кылдыр «Вертикаль» КХН 251 млн. 859 муң рубльди алган.

Чуртталга бажыңын садарының хуусаазы доозул-ган, а «Вертикаль» КХН бодунга алган хүлээлгезин мынчага чедир күүсетпээн. Кызыл хоорайның про-куратуразы аңаа хыналда чоруткаш, материалдар-ны истелге органның чоруткан. РФ-тиң Тыва Республика талазы-биле ИХЯ-зының истелге эрге-лели ону сайгаргаш, РФ-тиң КК-зиниң 159 чүүлүнүн 4 кезээ-биле (онза улуг хемчээлге бузурукчу херек дээш) кеземче херээн оттурган.

Амгы үеде ол талазы-биле истелге чоруп турар, ооң кандыг байдалдыг болганын тодарадыр.

Айдыс СЫНАА,
Кызыл хоорайның прокурорунун
оралакчызының хүлээлгезин күүседип турар.

БАШКЫЛАР ДАРГАННААР ӨРГЭЭ

Кызылдың Күрүнениң педагогика институту (ККПИ) тургустунганындан бээр 60 чыл оюн бо чылын демдегледип турар. Тывага баштайгы дээди өөредилге чериниң төөгүзү 1956 чылда эгелээн. Башкы болур күзелин чедип алыр дээн аныяктарны институттун филология болгаш физика-математика факультеттеринге өөредип турган. Дараазында чылдарда өөредилгениң педагогиказы болгаш методиказы (1959 чылда), биология-химия (1963) факультеттери немешкен.

Институттун баштайгы ректорлары филология эртемнериниң доктору А.Ч. Кунаа, РСФСР-ниң школазының алдарлыг башкызы, педагогика эртемнериниң кандидаты, доцент Х.С. Алдын-оол дээди педагогика өөредилгезиниң сайзыралына болгаш тургустунарына төлөптүг үлүүн кириштирген.

Ол чылдарда педагогика институту езулуг-ла башкылар дарганнаар өөредилге чери болган. Институтту чүгле ажы-төлдү эртемнериниң үндезини-биле чепсеглээр башкылар эвес, келир үеде бүгү республиканың кожуун, хоорайларының албан черлериниң удурткучулары, улуг ажылдакчылары болур кижилер доозуп үнүп турган деп болур. Оон доозукчуларын-дан республиканың, харын-даа чурттуң өөредилге адырында төлөптүг ажылдап чоруурлары хей. Оларның аразындан башкы ажылының тергиннери, билдингир ажылдакчылар П.А. Морозов, Н.С. Конгар, А.В. Безъязыков, В.Ө. Домур-оол, Н.С. Германова, Л.А. Огнева, Г.М. Селиверстова дээш оон-даа өскелерни адап болур.

1994 чылда институттун төөгүзүне улуг өскерлишкин болган. ККПИ-ни болгаш Красноярскиниң дээди өөредилге черлериниң салбырлары политехниктиг институт биле агро-университетти чаңгыс өөредилге чери Тываның күрүне университети кылдыр каттыштырган.

2009 чылда ТР-ниң өөредилге болгаш эртем яамызының деткимчези-биле Кызылдың педагогика институтун катап тургускан. Оон чаа эрге-байдалга ажылдаарына ол үеде директорнун хүлээлгезин күүседип турган, төөгү эртемнериниң кандидаты Лидия Шуртуевна Ондарның кириген үлүг-хуузу улуг. Дараазында чылдарда институттун директорунга педагогика эртемнериниң доктору Х.Д.-Н. Ооржак, ТР-ниң улустун башкызы П.А. Морозов олар ажылдаан.

Бо хүннерде институтту экономика эртемнериниң кандидаты, доцент Валерияна Тарачиевна Ликтан 2014 чылдан бээр удуртуп турар. Ол Новосибирскиниң Совет кооперация институтун, Тываның күрүне университетин дооскаш, Сибирьниң хергекчилер кооперациязының университетиниң аспирантуразына эртем адын камгалап алган.

Амгы үеде эге өөредилге база педагогика болгаш психология факультеттериниң баазазына тургустунган Кызылдың педагогика институту Тываның күрүне университетиниң кол кезээ бооп турар.

Институттун удуртулгазы бир дугаар хүнден эгелээш чаа салгалдың башкыларының практиктиг белеткелинче улуг кичээнгейни салып, школар, уруглар садтары, ТР-ниң

күрүне лицейи, республиканың «Гуманный» төвү-биле кады ажылдажылганың дугуржулгаларын чарган. 2011 чылдан тура Моолдун өөредилге институту база Баян-Өлгий аймактың Цэн-

Ш.Б. Майны (технология болгаш сайгарлыкчы чорук) олар удуртуп турар.

Кафедраларының чорудуп турар ажылдарының бир угланышкыны — программалар база ниити билиг школарынга болгаш уруглар садтарына, институтка өөредилге номнары, болгаш методиктиг өөредилге номнарын тургузуп белеткээри. Күрүнениң федералдыг өөредилге стандарттарының (ФГОС) негелдезин боттандыраары-биле

нал мергежилиниң мөөрейинге чылдың-на киржип турарлар. Чижээлээрге, Алена Комбу 2 чыл улай ол мөөрейге киришкеш, шаңналдыг черни алган. Ол ам Кызылдың № 15 лицейинде эге класстар башкызы. 2016 чылда эге класстар салбырының 2-ги курсузу Начын Дахыр-оол үшкү черге төлөптүг болган.

Студентилерниң социал айтырыглары үргүлчү хайгааралда, Инвалидтер хөй ажы-төлдүг өг-бүлелерниң ажы-төлу, бот ие-

гаш сайгарлыкчы чорук федералдыг чогаадыкчы шевер, салым-чаянныг уруг өөренип турар. Олар институт дооскаш, күш-ажыл башкыры болур. Студентилерниң шевер аргаан, дараан, чаа сиипбээн ажылдарын улуг нуургап-биле көрдүм. Ында чок дээр, чазаан стол, сандар эгелээш, чымчак ойнаарат чедир бар. Ол ажылдарны бүрү мөөрейлерге киришти үргүлчү шаңналдыг черлеп ап турар. Чижээлээрге, арты чылын республика черге Аныяктар форумунга «Инициатива-2015» деп номинацияга черге төлөптүг болганнар.

Кандыг-даа албан черлерин хоочуннары хүндүткелдиг болгай. Педагогика институтунга чылдарда ажылдаан хоочун башкыларга биология эртемнериниң доктору, профессор Чечек Сагды, педагогика эртемнериниң кандидаттары Фаина Бартан, Любовь Салчак, Светлана Ооржак, Наталья Дамба, Тамара Мун, Алефтина Шаалы, психология эртемнериниң доктору, профессор Наталья Товуу, филология эртемнериниң кандидаты, доцент Любовь Кара-оол, Татьяна Томилова, улуг башкылар Светлана Монгуш, Марина Дамба, Светлана Сеглеңмей, Екатерина Ондар, Елена Даваа олар мааржыр.

Кызылдың педагогика институту Тываның Күрүне университетиниң бир кол адыры болганда, университеттин ректорунга философия эртемнериниң д

Педагогика институтунун башкылары.

гэл сумузуңуң эге школазы-биле чогаадыкчы харылзааларны тургускан.

Амгы үеде институттун мурнунда хөй-ле сорулгалар салдырган, ол дээрке келир үениң эге класстар база технология башкыларын, уруглар садтарының кижизидикчи башкыларын, педагог-психологтарны, социал ажылдакчыларны болгаш логопедтерни бедик мергежилдиг кылдыр белеткээри-дир.

Директорнун оралакчылары Майя Дарыжковна Сат (өөредилге талазы), Любовь Салчакковна Кара-оол (эртем талазы), Ия Ильинична Монгуш (кижизидилге ажылы болгаш социал айтырыглар талазы) институттун ажыл-чорудулгазын, кафедрааларның, башкыларның ажылын, студентилерниң өөредилгези дээш шупту айтырыгларны удуртуп, башкарып турарлар.

Келир үениң башкыларын 41 башкы өөредип турар. Оларның 2-зи эртем доктору, 30-и эртем кандидаттары. Штаттан дашкаар 8 эртем доктору, 4 эртем кандидаты, ол ышкаш ажыл берикчилеринден 25 доцент база 13 башкы бар.

Институттун 5 кафедралары педагогика эртемнериниң кандидаты В.В. Марюхина (педагогика), педагогика эртемнериниң кандидаты Ч.М. Ондар (школа назы четпээннерниң өөредилгези база эге школаның педагогиказы болгаш методиказы), филология эртемнериниң кандидаты Ш.Ю. Күжүгет (дыл эртемни база логопедияның теориязы болгаш методиказы), психология эртемнериниң кандидаты Л.М. Ондар (психология), культурология эртемнериниң кандидаты

ТР-ниң өөредилге болгаш эртем яамызының чагы-биле ККПИ-ниң башкылары эге класстарның «Азбука», «Үжүглел», тыва дыл база литературлуг номчулгага ажылчын кыдырааштарлыг 8 өөредилге номун, оларның 2-зи өөредилге-методиктиг удуртулгазы-биле, 1-4 класстарның тыва дылче очулдурган 2 кезектиг база ажылчын кыдырааштарлыг «Хүрээлел» номун үндүргөн. Школа назы четпээннерниң өөредилге албан черлеринге 3 өөредилге-методиктиг номну база Моолдун Цэнгэл сумузуңуң эге школазына 1-5 класстарга тыва дыл программазын тургузушкан.

Институтта студентилерниң эртем ниитилели ажылдап турар. Студентилерниң эртем ажылдары институттун, университеттин база Россия деңгелде өскө-даа эртем-практиктиг конференцияларга үргүлчү шаңналдыг черлерни ээлеп турар. Ниити педагогика, өөредилге болгаш педагогиканың төөгүзү деп мергежилге аспирантураны база Россия деңгелде өскө-даа эртем-практиктиг конференцияларга үргүлчү шаңналдыг черлерни ээлеп турар. Ниити педагогика, өөредилге болгаш педагогиканың төөгүзү деп мергежилге аспирантураны база Россия деңгелде өскө-даа эртем-практиктиг конференцияларга үргүлчү шаңналдыг черлерни ээлеп турар.

Тыва КУ-нуң өске факультеттеринге бодаарга, бо институттун студентилер саны хөй. Бо хүнде 445 студент өөренип турар. Сөөлгү 3 чылдың дургузунда институтту 28 доозукчу кызыл диплом-биле дооскан. Амгы үеде оларның иштинден 5 кижиге магистратурада өөренип турар. Оларның хөй кезин боттарының мергежилдинде ажылдап турары онзагай. Ылаңгыя эге класстар башкылары, уруглар садтарының кижизидикчи башкылары, психолог-педагогтар.

Институттун технология бол-

Технология болгаш сайгарлыкчы чорук кафедрасының студентилери чараш паннону кылып турары.

лер, өскүстерге социал стипендия, чурттаар оран-савазы, уруглар садтары дээш иитипирлээр берге айтырыглар дыка хөй. Ниити чуртталга бажыңында 150 студент чурттап турар. Ында чүгле ыраккы кожууннардан (Төре-Хөл, Бай-Тайганың Кызыл-Даг, Тожу, Моңгун-Тайга) келген уруглар, өскүстер, социал байдалы берге өг-бүлелерниң болгаш хөй ажы-төлдүг база «Өг-бүлө бүрүзүңе чаңгыс төлөдүз эртемниг уруг» деп эвес дээлди киржикчилери чурттап турар.

Тыва КУ-нуң өске факультеттеринге бодаарга, бо институттун студентилер саны хөй. Бо хүнде 445 студент өөренип турар. Сөөлгү 3 чылдың дургузунда институтту 28 доозукчу кызыл диплом-биле дооскан. Амгы үеде оларның иштинден 5 кижиге магистратурада өөренип турар. Оларның хөй кезин боттарының мергежилдинде ажылдап турары онзагай. Ылаңгыя эге класстар башкылары, уруглар садтарының кижизидикчи башкылары, психолог-педагогтар.

Институттун технология бол-

тору Ольга Матпаевна Хомуш ККПИ-ниң ажыл-чорудулгазын сайзыралына, материал-техниктиг баазазын чаартырып кадрлар айтырыын база мергежилдерниң ажыдышканына идигни берип, үе шаванды деткимчени үргүлчү көргүзүп турар дээрзин институттун ректору Валерияна Тарачиевна демдегледип чуугалады.

Институттун мурнунда келир үениң башкыларының белеткелинче келиниң шынарын бедидер өөредилгениң методиказын амгы үениң негелделеринге дүүштүр сайзыраңгайдыр студент бүрүзүңүң чогаадыкчы күжүн сайзырадыр база боттандыраарына таарымчалык байдалды тургузар сорулгалар салдырган.

Ынчангаш бүгү күжүн, билиин, арга-дуржулганын анык салгалга сөңнөп чоруур башкыларга юбилейин таварыштыр улуг чедишкенин, ач орукту күзээр-дир мен.

Алдынай СОЯН

Авторнун тырттырылган чуруктары

В.П.Күжүгет (ортузунда).

ДУҢГҮРЛҮГНҮҢ ЭЭЗИ

Барыын-Хемчик ко-жуунун муңчу малчын-нарының бирээзи Шейвер-оол Күжүгеттин кыштап оор черинге чедер дээш, Кызыл-Мажалыктан үнгөш, Хөндөлөң суурга бир хире километр четпейн чыткаш, Кара-Хөлчө чоруур орукче эппекеш, ооң аайы-биле чоруптувус.

Орук аайы-биле көрүп чоруур-умга, колдуу-ла кадар ойттуг, сарыг-сигенниг кырлаңнар, чоога-лар, бичии-бичии ийлер. Мынчап кээрге, кандыг-даа малдың езулуг ораны, ылаңгыя хойга дыка-ла тааржыр черлерни эртип чо-рааш малчынның аалынга чедип келгенивисти безин эскербейн бардывыс.

Кыштагның ээлери хоюн ка-даргаш, өдзэнче кирип турда, чеде бердивис. Малчынның кон-чуг делгем улуг кажазынче шуу-жуп кирген хоюнун хөйү дээрге шуут төнмөс-ле чүвө. Шынап-ла, муңчу малчын кижидир бо деп чүвени оон-на билип алдывыс. Кыштагның турар черин дыка-ла магаддывыс. Кайы-даа талазын-дан чалым хаялар дуглап алган, кончуг ыжык черде бажыңны, кажаны туткан. Ынчангаш ол черни Устүү-Ховунун Дүңгүрлүг кыштаа деп адааны база тава-рылга эвес.

Малчыннар мал-маганын ка-жаалап, инектерин саап, бызаа-ларын эмирип, кажаз-хораазын-че кирип каан соонда, оларның өөнчө кирип, амданныг сүттүг сарыг шайын ижип, чөмненип оргаш, малчыннар-биле элзэн хандыр таныштывыс. Шейвер-оол Шыраповичиниң дооскан эртеми зоотехник кижиди болду. Ол баштайгы күш-ажылчы намдарын 1983 чылда «Барлык» совхозтун Хөндөлөң салбырынга өшкү-хой бригаданың зоотехнигинден эгелзэн.

Ук ажил-агыйга 1990 чылдар-га чедир ажилдааш, ниитилеп өскерлип, чаа үе-чадаже шилчип турар үеде хуу ажил-агыйын чорудуп, араттай бергеннер. Олар 3 огулун, 2 кызын кижизидип өстүргөш, амыдыралдың ак оруунче үдеп кааннар.

Өөнүн херээжен ээзи Ольга Эртинева Кызылда күрүнениг башкы институтунун физика-ма-тематика факультетин дооскаш, Хөндөлөң ортумак школазын-га 30 чылда башкылаан. Ооң өөреникчилериниң аразында янзы-бүрү мергежилди чедип

Күжүгеттер Ынак солуну «Шынны» номчулорары.

алгаш, төрзэн Тывазының сай-зыралы дээш үлүг-хуузн кирип чоруурлар хөй.

Күжүгеттериниң улуг огул Шол-бан Кызыл кожуунун Кара-Хаакта база ада-иезиниң изин истеп, мал малдап, бодунун арат ажил-агыйын сайзыра-дып турар. Оолдарының орту-нун республиканың чылгычы-лары, аът спортунун сонуур-гактары эки билер. Ол дээрге «Тыва Республиканың алдар-лыг аът соодукчузу» деп Тыва Республиканың Чазааның тургус-каны хүндүлүг атты республикага эң бир дугаар алган Менди Шейвер-оолович Күжүгет-тир.

Мендиниң ажаал турар Кал-чан-Шилги аъды 25 километрге 2014, 2015 чылдарның республи-ка Наадымнарының чемпиону. Кожууннарың демнежи алгаш, эрттирип турары Чадаананың Бора-Бупак ховуларына болуп турар аът чарыжының 3 дакпыр тирикчизи. Ээзинге 4 машинаны

шаңнал кылдыр эккеп берген аът болуп турар. Бо чылдың Наадымынга Меңги Күжүгеттин чемпион аъдының сүраа шуут дыңналбастаанын сонуургап, ооң ачазы-биле хөөрежи оргаш, ай-тырарымга, Шейвер-оол Шырап-ович мынчаар харыылады.

— Шынап-ла, мени эки та-ныыр аът спортунун сонуур-гактары, чылгычылар ол ду-гайында менден база айты-рып турдулар. Оглум Менди мээң-биле сүмөлөшкөш, бо чылдың Наадымынга ол аъдын салбааны шын чүвө. Чаңгыс чылгычының өстүрүп, азыраан малы республиканың эң улуг чарыш маргылдаазына улаш-тыр-улаштыр тиилеп, ээзинге 4 чик автомашина шаңнал кылдыр эккээрге, кончуг өөрүнчүг, чор-гааранчыг чорду. Ынчалза-даа бистиң республиканың аңгы-аңгы кожууннарында чылгы малды өстүрүп, бодунун чылгызындан узун хөмчээлге маңаар, чыраа-

лаар, челер болгаш санкт тарын маргылдааларга турарлар хөй болгай. Ындыг чылгычыларның ка белеткзэн малдары органы берип, оларны аъттары база шаңналга ге, ол чылгычыларга б өөрүшкү, чедиишкин Чүге дээрге Наадым чарыжы улуг мөөрей чылгычы кижиниң хөй да аъдын хайгаарал. Б келген улуг арга-дуржу түннели аңаа көстүр ул бүгүнү хандыр бодааш, улаштыр шаңнал ап туу база эпчоксунуп, огу сүмөлөшкөш, Калчан-ч чарыштырбадывыс. М чемпион аъды ам 8 хара чангаш ол аът ам-даа ол хевиринге сонуурга чылгычыларны келир база өөртү бээр боор харыылады.

Шейвер-оол Шырапов алыс эртеми зоотехник болгаш, хөй, өшкү, ны канчаар өстүрерин ажаарының дугайында үндөзилзэн үзөп-боду база чугаалап орду. К бодунун күжү-биле, кара төп тургаш, өдзэнге ес малының күш-деңгели эрун онзалап чугаалады кодан аъды база ыңды аъдын «изиг ойттуг» да черге өстүрүп, кадарар эки. Дазыргай, дашты өскөн малдың даван дуюллары бичии болгаш болур. А элзениг шыңа эдээ черлерниң аъдыны лары машпак болур. Ол, маңаарына шаптык болу зи билдингир.

Чарыш аъдын соодар ону мөөрейге белеткз дүрүмнери чер-черлерд аңгы-аңгы. Маңаа кол-ни аътты кандыг черге рары, суггарылгазы, ол үе-шактары кол черни Чарыш аъдын колдуунда гылдаа эгелээр мурнуң бурунгаар белеткеп эгелз.

Кажан чарыштырар г дир 15 хире хонук арткада изиг ойттуг черге сыдым азы аргамчының хөмчээл метр хире кылдыр өртөп э Оон эртенінде ол аът чү ойттап каанын, өдзенин эвээжин база хынап хөөр эвес ойттап каан чери болза, аргамчызының хөмч чоорту бичеледип-ле ол Эртенинде эки суггаргаш, лаашка эккелгөш, узун ды баглаар. Кол-ла чүвө аът албас кылдыр баглаар. А шак-ла ынчаар 7-10 хону тинде улаштыр соодуп кел аъттың өдээ кадыл, бичи келир...

Малчыннарның кайы номнар, солуннар номчу га кончуг ынак улус болд ылаңгыя республикада. Рос да, делегейде чүү болуп тур «Шын» солунун арыннары номчуп, билип ап турарлар. Солунунун келир чылгы чылгазын шагда-ла кылты улус болду. Малчыннарның чугаазын дыңнаар дээш, үе кенин билбейн барган болду. Дээрде сылдыстар четче бергенде Дүңгүрлүгнүн малч нары-биле байырлашкаш кы углай чоруптувус.

Владимир ЧАДАВА
Авторнун тыртыр чорутуу

Калчан-Шилги аъттың ээзи Менди Күжүгет.

Малчынның кыштаанда.

• «Шынның» сылдызы мөврейге

СӨӨЛГҮ МИННИИШКИН

• Амыдыралдан чугаа

зындан миннип келген мен. Оо, халак, халагым ай! Кижилер эвес чораанымны!

Эртенинде кунчуум Белековна ыглап тургаш: «Кажан-чежен орталаныр силер? Ам черле силерни канчаар улус бис» — деп аттынды. Леа тургаш: «Ол-па-дыр, мээң бажыңымны чоп арендага бердиң? Кижилер бажыңыңа канчаар-даа кылаштап-ла тургай» — деп, меңээ болчуп эгелзэн. Бодунуң-на доозар оглунга акша чыып бээр дээш, бис ийи бөрүнү чанынга эккеп алганындаа тоовас болду. Ынчалдыр-ла бисти шыдажып, уйнуун доостуруп, эртем-билигже үдеп кагдылар.

Оон бээр 4-5 чылдар караңгынып эрте берди. Леханың оглу сөөлгү курста, диплом ажылы кылып турар деп дыңнадым.

Ол хүннү каяа уттур деп мен. 2007 чылдың 7 айның 6-ның хүнү чүве. Даң бажында Леханың эштери четкилеп келди.

«Хоорайже киргеш кээлиңер, баш аары эдип аар-дыр» — дидилер. Шил дүвүңге арткан чүвени үлежип ижилкеш, чоруптувус. Оода-ла ГАИ безин таварышпаан. Хоорайга баргаш, ижил-ижип, дедир Сукпакче чоруптувус. Кел чыда, удур келген машина-биле үскүлешкен болган бис. Машинаны Леа боду мунуп чораан. Мен чанынга олурган мен. Мээң чүм-даа канчанмаан. ГАИ кээрге, тротуарда ырлап орган дээр. Артынга чораан үш оолдарның бирээзиниң дискээ сүвүрлү берген. «Дүрген дуза» безин албаан. Хамык солуг чолаачыга барган. Леханы, медресел чок кижини, МЧС улузу ужулган-дыр. Солагай буду шуут уук болган. Реанимацияга элзэн үр чыткан. Мени авам сугга эккеп каапкан болган. Чүү болганын чүгүле эртен дыңнаан мен.

Оо, халак, халагым ай! Аксым кежиин кусканымны. Оон Леа чүгээртеп келген. Күжүр иези, дуңмазы оолду эдертип алгаш, квотаны сүржүп тургаш, оглун носилкалап чорааш, Курганга чедире берген. Россияда херек чок, бүгү делегейде алдаржый берген Курган хоорайның профессорлары, эмчилери Леханы бут кырынга тургузуп каан. Ол ам ийи колдукташтыг, ийиги бөлүктүн инвалиди кылдыр назынында артканы ол. Бир дугаар ужурашкаш-ла, ооң буттарының чаражын, дорт, узунун кайгаан-на болгай мен: Оо, халак, халагым ай! Хайыралыг эжимниң хайыраан чараш буттары кайыл?! Хай-бачыт сөөрткен херээженни мени!

Ынчалдыр-ла аравыс ыраан. Леа аңгы чурттагалыг апарган. Ооң угаан кирип, эки чурттаары дээш, тейлеп чор мен!

Эмин эрттир хомудадып, сеткил-сагыжын карарты муңгарадып чорааным авамдан, бээм, кунчуум Белековнадан, ажы-төлүмдөн өршээл дилеп ор мен! Бо мээң сөөлгү минниишкиним, сөөлгү чагаам, сөөлгү сөстөрүмдир! Айдысмаадан».

Валентина БЕГЗИ (Монгуш),
хоочун башкы.

Боданар даан, мен дээди эртемниг, холумда дипломнуг башкы кижилер мен. Багай эвес башкы диттип, ажилдап чордум. Оглум, уруум адазындан чарылгаш, бичиилеп ижил чорза-чорза, бо тамыже чуглу бергенимни билбейн бардым.

Чоорту меңээ чүү-даа херек чок апарган. Даң адар, хүн үнер, чаңгыс бодал кайыын арага тып ижерил? Оглум, кызым-даа бодавастадым. Оларымны авам азырап каан. Ол хирезинде-ле авамны «харама кадай» деп, эки-баык сөгүлөп, ыядыр арындаа чок апарган мен. Харын-даа авам сугга чеде бергеш, ийи-үш хондур чунуп, сегереп, идик-хевим солуп алгаш, чоруптарда, акша-көпөез, аыш-чегин оорлап алгаш, технар аргага орнап чордум. Демги кара, бора кижилерим мени мактаар: «Эки эзир тевер, багай эзир дойлаар» — дигилээрлер.

Бир-ле хүн аравыска таны-вазым, 30 хар иштинде аныяк эр кижилер кестүп келди. Көрүп, шинчилеп оларымга, идик-хевиниң-даа шынарлыг хөлчөк, орустап, тывалап, оюн-баштак чугаазын-даа сала кааптар кижилер болду. Бис ышкаш улустарга хөй үдежип, ужуражып, бижииргелип турар чүве чок боор. Ол-ла кежээ таныжып, чоокшулажы берген бис. Боду Кызыл Партизаннар кудумчузунда бажында, бир өрзөл хөлөзилеп турар болду. Алыс бодунуң аяныны кончук кыдырык, улуг карактарлыг, кырлаң хаайлыг, ак шырайлыг, кедергей дорт, узун, чараш буттарлыг, ортумак дурт-сынныг. Бажының дүгү карага база хамаарышпас, хүрең өнүгү. Алыс арыг-силеге өскөн хевирлиг. Изиг хүннерде ак-сарыг хөйлеңи биле база шак ындыг чүвүрүн кеткеш, өңнүг шаараш идиин кедип аарга, ам бо дораан сценага ырлаар дээн артист-даа сагыжымга кирер. Ооң адын Алексей, Алеша, Алеха, а эштери анаа-ла Леа дээр. Ынчан Леа, чаа таныжып, олуржуп алганымыста, «Газель» мунуп турду. Өрзөплик мурнунда ийи-ле бажым черде «адрес» бар. Леханың чем садып ал дээш арттырып каан акшазы-биле технар ап алгаш, бичиилеп ижил турза-турза, кежээ кижим кээрге, ужуп калган чыдар мен. Оо, халак, халагым ай. Та, чоп мени ол дораан үндүр октаптаан кижилер. Мээң-биле элзэн демисешкен. Могадып чоруй баарымга, сүрүп алыр. Ынчалдыр-ла айлар, хүннер эртип, ада-ие-перивис-даа билер апарган. Алешаның ада-иези дарга, башкы улус болду. Ачазы-даа «чыткан хой тургуспас» кижилер болган. А авазы амыдыралдың дынын тудуп орат кижилер ол деп билдим.

Кунчуумну Белековна дээр. Улуг башкы кижилер. Дун оглу-биле мен мелегейни орталандырып алыр дээш, чүнү канчанмады

дээр. Наркологияга каш удаа чыттырып, лама, хамга чедирип. Ам артында ийилээ ажыл чок бис. Бир черге киргеш-ле, үзе-дөңгүп, баштайгы шалыңга чедипкеш, үндүртүптер бис. Бажыңны база арендап берип турдулар. Райондан кээрге, эңдере ажын-чегин эккээр. Кунчуум сугнуг эккеп каан картофелин, вареньеzin база технар аргага орнаптар турдум. Аыш-чегин эрткеш, мырыңай идик-хевимни безин садып берип чорду.

Оон бээм, кунчуумга Кызыл хоорайдан бир өрзөл чаагай-жыды туттунган бажың берген. Ол бажыңны оглунга бергеш, иштин четчелеп салып бергенин. Ам черле таптыг чурттап, амыдыранар деп хөлчөк-ла чагааннар. О, халак, халагым ай...

Кайда боор ийик, удаваанда кожаларымыска чемеледип эгелзэн бис. «Эмин эрттир арага-лаар, улус чыыр силер» — деп барган.

Кунчуум келген санында-ла черле куруг келбес. Бир келгеш, орунну шуут чүмнөп кааш чорупту. Чүгүле чорууру билек, ол чаа комплектини ужулгаш, чиик өртөккө садыпкеш, эңдере технар каңгырадып эккелдим. Леа туруп келген, суг пактап кылаштап тур. Ооң амыраанын чүү дээр боор. «Кайың алдың?» — дээрге, чугаалап бээримге, карактары улгады бергеш, мени чаа-ла дажыды. Ону ижил чоруп тургаш, бир миннип кээримге, чанымда шагдаалар, ак халаттыг кижилер, хөй-ле улус долганып алган тур.

— Чүү болган чүвөл? — дээш, туруп келдим. Дужувуста садыгның ажылдакчызы тургаш.

— Сен бо дөрт дугаар каа-тан, балкон чавыдактап оргаш, аңдарылдың — деп бо-ла. А мээң чүм-даа канчанмаан. Оон «Дүрген дуза» дөмей-ле алпарды. Ийи хонгаш үндүрүпкен. Шагдаалар ындындан кижилер идипкен деп карааш, эжикти МЧС-ке үредип кирген. Леа ваннада ужуп калган чыткан болган. Көргөн улус боду аңдарылган деп бадыткап бергенин. Оо, халак, халак, халагым ай! Бо таварылга безин мени бодандырбаан. Кончуумну, кончуумну!

Удаваанда Леханың ада-иези райондан Сукпакче көжүп келген. Ол бир өрзөл бажыңны садыпкеш, биске черге улуг бажың садып берди. Ооң арты-биле «Жигули» саткаш, таксилеп ажилданар диди. Боду чаа машиналыг кижини дораан ажылга хүлээп алган. Хүндүс ажылдааш, кежээ ижил каап чоруп тур бис. Оон чоорту чүгүле дүшкө четкеш, чоруй баар бис. Улай ишкеш, эртен эзири олчаан боорга, ажылче үнемске чүү боор, ажилдан үндүрүпкенер.

Мээң-даа авам, Леханың-даа авазы ийилзээ-даа келгеш, өске-даа дөргүл-төрелдер чагып,

сургап, аттынып, кончуп, көгүдүп, ыглажып-сыктажып, чанчып, чүнү канчанмаан дээр силер. О, халак, халак, халагым ай... Хөөкүй-ле авамны, кунчуумну, кончуумну, чегенчиимни!

Чоорту ижер эштеривис бисти аңгы бажыңныг, машиналыг, боттары ишпишаан деп дыңнажы бергенин. Бажыңымыска дүн-хүн чок музыка чаңгыланып, ыр-шоор, төнмес-батпас байырлап эгелзэн. А машинаны эзирик, элээр кым-даа мунуп турар-ла. Кожаларымыстың дыңнады-биле участок шагдаазы кээрге-ле, шунту тарай халчы бээрлер. Чоруй баарга, дедир чыгып кээрлер. Чамдыкта аргажок шылай бергеш, улусту чорудупкаш, дээктенгеш, кымны-даа кирибейн ийилзээ ижил чыдар бис. Бир катап Леханың ада-иези келгеш, эжик, соңганы соктап.

— Дүүн хой дөгөрдивис, бо эътти ап алыңар — дээрге безин кирибзэн бис. Чүгү дээрге бажың ишти, тебе дывылаан дег, шунту куруг шилдер чуглуп чыдар. А, Богда! Ыянчың, ыянчың!

Леа баштайгы кадайындан оолдуг, кыстыг кижилер. Ол чылын оглу 11 класс доозар деп барган. Кунчуум Белековна келгеш: «Силер ам бистиң чаны-выска чурттаңар. Аңгы олуртуп каарга, хоржок-тур силер. Бо бажыңны арендага бергеш, уй-нука акша чыып берейн» — дээрге, чөлшээрештивис.

Бээм, кунчуум чанынга баргаш, үр-даа болбаанда чес-холам көстү берген. Та чеже чүвезин бүдүү оорлап саткан кижилер. Кыжын тос-тостуң соогунда арага садып алгаш, эңдере эктирипкеш, орукка үңгөп, союп чорумда, кунчуум суг (машиналыг улус) таваржы бергеш, эккелген болган. Оларның чанынга шуут магалыг, аңгы өрзөлдиг, эът-чем төктүп чыдар. Шуут-ла азыралда «ала-бызаалар» бис. Ол хире азыралдан база дезе бээр бис. Хоорайга барып ижил-ижип, доңуп-дожап, элзэн түрөй бергеш, оон дедир чеде бээр бис. Хөй кезиинде Леханың ада-иези бисти сураглап чорааш, тып аарлар. А чамдыкта чашты-даа бээр бис. Ол хире буянын бээ-кунчуумну хүндүлөвейн чораанымны! Оо, кончук херээженни мени! Бир-тээ багымны бирден-бирээ чокка бижип турар болганымда, бо таварылганы база бижип каайн.

Эң чүдек, хүрүмнүг, бужар-баык чүвени кылган чораан мен. Леа-биле ижил, ужуп калгаш, оон сергеп келгеш, суксааш, суг пактаар дээш, үчүген-чанагаш, иеден төрзөн боду кухняга шайлап орган бээм, кунчуум кырынче кылаштап кире берген-дир мен. Бээм дүрген-не хая көрнү берген. А кунчуум хөөкүй дүрген-не фар-тугун мээң мурнумга туткан-дыр.

— Бо, канчап бардың, Айдыс-маа? — деп, кунчуумнуң алгы-

● Эмчи-биле интервью

ДИЖИЦЕРНИ КАМНАҢАР!

Кижиниң кадык диштериниң кандыг байдалда турарындан кончуг хамааржыр. Чүгө дээрге кадык диш бир-ле дугаарында чараш хүлүмзүрүг-дүр. Чараш болгаш кадык диштерлиг болур дизе, чүнү канчап болур бис? Ооң чажыттары чүдөп? Ол дугайын Республиканың аарыгларга удур кадыкшылга төвүнүң диш эмчизи Саглай ЛАА-ХОО-биле чугаалаштым.

— Саглай Анатольевна, диш аарыының профилактиказының дугайында чугаалап бээр силер бе?

— Бир дугаарында, хүнде ийи катап ийи-үш минут иштинде чуур. Чемненген соонда, аас ишти чаяр тускай суг-биле экидир чаяр. Бир эвес тускай чүүл чок-даа болза, оода-ла арыг суг-биле чаяры албан. Диш аштаар бичии чинге ыяштарны болгаш диш хендирин ажыглап чоруур болза эки. Шын чемненири — кандыг-даа аарыгларга удур туржур профилактика. Ынчангаш кадык болгаш чараш диштерлиг болур дизе, дишти чуп, арыг-сиги болбушаан, сүтген кылган чемнерни (кальцийлиг) колдадыр чири. Бо бүгүнү сагыыры чугула, ынчалза-даа чаш уруг иезиниң иштинге тыптып кээр-ле, профилактика ажылын чорудуп эгелээр уjurлуг. Чүгө дээрге төл иезиниң иштинге тыптып эгелеп турда-ла, диштер тургустунуп, хевир-леттинер. Ынчангаш иштиг херээжен кижилериниң сүмелзэн эмнерин, витаминниг чемнерин чип, бир эвес аарыг диштери бар болза, эмнедири — эң баштайгы профилактика.

— Чамдык улус кадык диштерни хүннүң чууру албан эвес деп бодаарлар. Бо айтырыгга хамаарыштыр чүнү чугаалап болур силер? Бир эвес дишти чугбас болза кандыгыл?

— Кадык дишти чугбас болза, үр болбаанда аарыг диш апаар.

Чемненген соонда, дишке чемниң артынчылары арткаш, ийи шак болганда-ла багай салдарны чедирип эгелээр. Бир эвес ол-ла дораан аштап, арыглавас болза, дишке чугай ышкаш бичии даштар тыптып эгелээр. Ол чыглы берген, чугай ышкаш даштарның салдары-биле аас ишти багай чыттыг апаар. Ооң түңнелинде диш ойлул, буступ эгелээр. Ынчангаш чемненген соонда, оода-ла арыг суг-биле чаяры чугула. Хүнде ийи катап, эртен-кежээ дишти чууру албан.

— Саглай Анатольевна, саат болгаш дайнаар чүүлдерниң дугайында чүнү чугаалап болур силер?

— Саатты-даа, янзы-бүрү дайнаар чүүлдерни-даа чемненген соонда, 15 минутадан хөй үе иштинде дайнап болбас. Дайнаар чүүлдүң чагаай амданы чиде бээр-ле, а саат бичии-ле ажыксыз бээр, октапканы дээр. Чүгө дээрге хөй дайнанарга, аас иштинге чараа көвүдээр. Чыылган чараа диштерге оюлганнар тывылдырар. Ынчан диштер буступ эгелээр.

— Аас ишти чаяр тускай сугларны канчаар ажыглаар болза экил?

— Ындыг сугларның чамдыызы спирттиг, а бир чамдыызы спирт чок

болур. Аргалыг болза спирт чок сугну хүн бүрүдө, а спирттиг сугларны кажан аас ишти оюлганнап, диштиң шазы ыжа берген таварылгада ажыглаар.

— Диш чуур паста болгаш щеткалар дугайында чугаалап бээр силер бе?

— Диш чуур щетканы ийи-үш ай болгаш-ла солуур. Щеткалар 3 аңгы хевирлиг боор. Бирээде, кадык, ийиде, ортумак кадык, үште, чымчак. Кадык щетканы таакпылаар улус ажыглаар. Таакпы тыртпас улус ортумак кадык щетканы, а аксының иштинде оюлганнар тыптып, кемдей берген таварылгада чымчак щетканы ажыглаар. Диш чуур пасталар ийи аңгы хевирлиг. Бирээде, эмнээр, ийиде, арыг-сигиниң. Аас ишти кемдей бергенде, эмнээр паста-биле дишти чуур. Хүн бүрүдө арыг-сигиниң пастазын ажыглаар болза эки.

— Саглай Анатольевна, «Шын» солуннун хөй санын номчукчуларыңа чүнү күзээр силер?

— Диш эмчизи кижилеримде дижиңерни камнаарыңарны күзээр-дир мен. Чүгө дээрге кижиниң диштери баксыраарга, бир-ле дугаарында ижин-баарга кончуг багай, а баксырай берген ижин-баар кандыг-даа аарыгларның тыптыр чылдагааны бооп болур. Оон ыңай аарыг диштерни турдуруп каапканының түңнелинде кижиниң арын-шырайы, дүрзү-хевир чараш эвес апаар. Диш аарыын болдурбазы-биле чылда ийи катап диш эмчизинге кирип, хынадып, дишти аштадып ап тураары артык эвес. Диш аарыын-даа турар болза, дөмей-ле диш эмчизинге кирип, хынадып ап чоруурун сүмелээр-дир мен.

Айдың ОНДАР
чугаалашкан.

● Адалар хүнүңге тураскы

«ТӨГЕРИК СТОЛ»

Ноябрь 20-де бистиң республикага Адалар демдеглээр. Кызыл хоорай мэриясының спорт болгаш аныяктар политиказының департаменти бо хүнге уткуштур организастап чорудар планын бадылаан. Ол план езугаар Ноябрь шакта Кызылдың экономика болгаш эрге-полюс кумунга Адалар хүнүңге тураскааткан «Бүгү-бүзүрелдиг келир үевис» деп темага «Төгери» эрттирер. Аңаа ТываКУ-нун башкызы О.Д. Талыжыг өг-бүлө — бүзүрелдиг келир үевис» деп кылыр. Төгери столдун ажылынга Тываның Каага-Хайыраанчылы Баян башкы, Кызыл хоорай Елчиги аныяктар-биле ажыл чорудар килдизиниң начальниги А.И. Дулевич, Кызыл хоорай мэриясының аныяктар уруглар килдизиниң начальниги А.М. Монгуш өске-даа сонугралдыг кижилер киржир.

АДАЛАР СПАРТАКИАДАЗЫ

Ноябрь 18-те 10 шакта Кызылдың Иштинде спорт комплекзинге хоорайның командаларының аразынга Адалар спартакиада болур. Ол-ла хүн 15 шакта солагай талаа наркотиктерге удур федералдыг хайгаарал аныякчыларының киржилге-биле «Өлүм садып турарын дыңнат» деп Бүгү-россия эрттирер. А ол хүн кежээ 18 шакта «Найыс» төпке Кызыл хоорайда чурттап турар интернационал аныякчы өг-бүлелер аразынга «Интернационалчы өг-бүлелер аразынга» деп мөөрей эгелээр. «Мээң өг-бүлөм», «Эң салым-чаянныг болгаш чы өг-бүлө», «Өг-бүлөвистиң ынак чеми» деп мөөрейлерга түңнээр.

КЫШКЫ СЕЗОННУҢ АЖЫДЫШКЫНЫ

Ноябрь 19-та, субботада, 12 шакта Тайга стадионунда Кызыл хоорайның кышкы сезоннун ажыдышкыны болур. Аңаа Тыва Республиканың Хуралының депутаттары, Кызыл хоорай мэриясының аныяктар политиказының начальниги, аныякчыларга хаак спортунга ынактар киржип, спортчуларга болгаш оюн-тоглааларга күжүн шендирер.

БАЙЫРЛЫГ КОНЦЕРТ

Ноябрь 20-де, улуг-хүнде, 15 шакта Кызыл хоорайның «Шын» артисттериниң «Адалар хүнүңге тураскы» айырлыг концерт эгелээр. Аңаа хоорайның культу-туралык черлериниң артисттери-биле кады салым-чаянныг аныяктар өг-бүлелери, уруглары-биле концерт номчураалгадыр. Солун концертче Кызыл хоорайның аныякчылар хамаатыларын, албан организацияларда ажыткан адаларны чалаан.

Бис

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

ЧАРЛАЛ

КУШ ЧОК ДЕП САНААР

Донгак Айслуу Альбертовичиң адынга тывыскан 9314 сериялыг 513875 дугаарлыг паспорттун читкенин барымдаалааш, ону күш чок деп санаар.

...

Суг-Аксы ортумак школазын 2014 чылда дооскан Донгак Кежик Альбертовичиң адынга тывыскан 01704000000332 дугаарлыг аттестаттын читкенин барымдаалааш, ону күш чок деп санаар.

ОБЪЯВЛЕНИЕ

На основании решения Хурала представителей сельского поселения сумона Ишкинский Сут-Хольского кожууна №19 от 15.11.2016 г. объявляется повторный конкурс на замещение вакантной должности председателя администрации сельского поселения сумона Кызыл-Тайгинский Сут-Хольского кожууна.

Конкурс проводится 12 декабря 2016 г., в 10 часов.

Документы от кандидатов на участие в конкурсе начинаются на следующий день после опубликования сообщения с 9 до 17 часов с перерывом с 12 до 14 часов по адресу: Сут-Хольский кожуун, с. Ишкин, ул. Лопсан-Дондуп 32, кабинет №1, раб. конт.тел 8-923-382-95-96

Последний день приема документов — 7 декабря 2016 г.

Положение о проведении конкурса на замещение вакантной должности председателя администрации сельского поселения сумона Кызыл-Тайгинский и проект контракта с лицом, назначаемым на должность председателя администрации сельского поселения сумона Ишкинский, опубликован в газете «Сут-Хол» №5(225) 29 июня 2016 г., и размещен на официальном сайте администрации кожууна suthol.tuva24.ru

ЧЫЖЫРГАНА БИЛЕ

ТАЙГА ТООРУУ

САДЫП АЛЫР МЕН.

Адреси: Кызыл

хоорай, Оюн Курседи

кудумчузу, 151. База

КХН «Тува-Мебель»

Телефон:

8-923-549-0175.

ИЗВЕЩЕНИЯ

...

В администрацию муниципального района «Бай-Тайгинский кожуун Республики Тыва» поступило заявление от гражданки РФ Саая Чойганы Николаевны о предоставлении в собственность земельного участка из земель населенных пунктов с кадастровым номером № 17:01:0401087:277 расположенного по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Бай-Тайгинский кожуун, с. Тээли, ул. Сайзырал, д. 26, вид разрешенного использования (назначения): для индивидуального жилищного строительства, с общей площадью 1001 кв. м.

В рамках действующего законодательства администрация муниципального района «Бай-Тайгинский кожуун Республики Тыва», в течение 30 дней со дня опубликования данной информации принимает письменные возражения по данному заявлению по адресу: Республики Тыва, Бай-Тайгинский кожуун, с. Тээли, ул. Комсомольская, д. 19, каб. № 222.

Вр.и.о. главного специалиста отдела экономики по земельным отношениям администрации Сундуй А.А.

В администрацию муниципального района «Бай-Тайгинский кожуун Республики Тыва» поступило заявление от гражданина РФ Эртине Владимировича о предоставлении в аренду земельного участка из земель населенных пунктов, для индивидуального жилищного строительства, с общей площадью 1200,00 кв. м., расположенного по адресу: Республика Тыва, Бай-Тайгинский район, с. Тээли, в 309 м. юго-западном направлении от АЗС.

В рамках действующего законодательства администрация муниципального района «Бай-Тайгинский кожуун Республики Тыва», в течение 30 дней со дня опубликования данной информации принимает письменные возражения по данному заявлению по адресу: Республики Тыва, Бай-Тайгинский кожуун, с. Тээли, ул. Комсомольская, д. 19, каб. № 222.

Вр.и.о. главного специалиста отдела экономического развития земельных и общественных отношений администрации Хертек А.Н.

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУЗУ:
Тыва Республиканың
Информатизация болгаш харылзаа
ямаызы.

Кол редактор
А.С. ШОЮН

Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүн
адреси: 667000, Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор А.С. Шююн — 2-01-35
Кол редакторнун оралакчызы А.М. Саая — 2-17-91.
Секретарь А.А. Эртине — 2-30-89; тел/факс (394-22) 2-30-89.
Бухгалтерия, реклама, чарпал килдизи (Н.Б.Б. Оюн, А.А. Лагбы) — 2-18-10.
РЕДАКЦИЯНЫҢ КИЛДИСТЕРИ:
Никител-политиктиг (редактору Ш.М. Суван, корр. А.Д. Даржаа).
Экономика, улутпур болгаш көдээ ажыл-агый (редактору Д.С. Монгуш, корр. С.А. Даргын-оол).
Социал айтырыглар (редактору Н.С. Эргеп, корр. А.Н. Соян, Ш.Н. Ховалыг).
Культура, чогаал, медээлер база спорт килдизи (редактору С.Ө. Ооржак, корр. А.Д.Б. Базыр-оол).
Очулга (редактору Д.И. Чыдым, очулдурукчу А.К. Ооржак).
Фотокорреспондент В.Ф. Чадамба.
Солун чыскаакчылары С.Н. Монгуш, А.К. Ооржак.
Корректорлар А.Ч. Чамзырын, Ч.Н. Мамчы.
Нити телефон — 2-30-89.

Ресч. счет № 40603810900004000277
Корр. счет № 30101810500000000735
БИК 049304735 ИНН 1701008465
КПП 170101001
ОАО АБ «Народный Банк Республики Тыва»
г. Кызыл

Харылзаа, информация технологиялары болгаш массалыг коммуникациялар адырынга хайгаарал талазы-биле федералдыг албан-ның Тыва Республика талазы-биле эргелели «Шын» солуну 2012 чылдың декабрь 3-те бүртүзэн. Херектелдиг дугаары — ПИ № ТУ17-00068.

Солуну «Тываполиграф» ААН-ге тараткан (Кызыл, Щетинев болгаш Крайнев). Солунда парлаттыг материалдар торларның бодалдары редакцияга түшүрүлгөн барып болур. Айыттыгтар өскө-даа фактылары, дыңдагыттары дээр боттары харылзаар.

Солун «елбейн» барганда, 3-14-94 тире догуздар. Чалдылга индиктор: хуу оюктары — 1150. Органайзылаларга — 31730. Солун маделде үш каттап үнер. Хемчазлыг 2 парлаар ама. Тираж 4372. Номерн парлаттыг дугаары: график 21.00, херек «ырында» — 18.00.